

Torgrim Titlestad, professor dr.philos.

Stavanger, 2.1.2010.

Eirik Blodøks

Lilland Gård

Kong Harald Hårfagre, Eiriks far

Sagaene forteller at da Harald Hårfagre (ca. 848–933) hadde samlet det meste av makten i Norge på sin hånd, bestemte han seg for å få seg en fornem utenlandsk hustru. Han ville ha seg en dronning av europeisk format og sette seg i respekt utenfor landets grenser. Da skal han alt ha hatt ti koner og en rekke friller.

Ragnhild var datter av kong Eirik på Jylland. Kong Harald lot sendemenn seile dit for å fremføre sitt ærend, men de ble ikke velvillig mottatt. Ragnhild kjente vel til at Harald hadde en rekke hustruer og friller. Hun svarte nedlatende kongens sendemenn: Hun ville ikke ofre møydommen sin for en liten bit av en konges kjærlighet. Hun ville ikke giftes inn i en flokk med andre kvinner.

Bak ryggen til Haralds menn utløste svaret munterhet. I det jyllandske hoffet ble det hvisket og tisket om at kong Eirik ikke trengte bry seg om kong Haralds sverd og sinne. Jyllandskongen kunne hamle opp med verre trusler. Dessuten hadde ikke den norske kongen noen grunn til å blåse seg opp: Harald hadde jo bare overvunnet vanlige bønder uten militær status og ære. Han hadde ikke sloss mot profesjonelle krigere. Slik hånte de Haralds seier i det store slaget i Hafrsfjord der noen av Nord-Vest-Europas fremste militære styrker hadde prøvd å knekke Harald uten hell. I tillegg hadde han lagt beslag på eiendommene til disse foraktelige bøndene. Nei, Harald Hårfagre fikk avstå fra dette giftermålet. Ble det krig, skulle nok nordmennene komme til kort: Danmarks ørner hadde sultet lenge nå. De ville komme til å meske seg på restene av Haralds hær, om han forsøkte seg.

Skalden Tjodolv fra Kvine var blant sendemennene til Harald. Han pekte på at svaret var ydmykende for Harald. Men mye prestisje sto nå på spill for den nye, norske kongen – for å sikre seg den jyllandske prinsessen. Derfor tillot Tjodolv seg å foreslå at Harald skilte seg fra alle de andre konene Harald hadde. Da gikk saken i orden, og Harald lovte å kun elske Ragnhild. For å

understreke alvoret i løftet sitt sendte han et utvalgt kongelig følge som skulle eskortere Ragnhild til Norge.

Hvorfor tok Harald seg en dronning fra Jylland?

Så kan vi spørre om hvorfor det var så viktig for kong Harald å få seg en prinsesse utenfor Norges grenser. Her kan man spekulere i ulike retninger, men det mest sannsynlige svaret ligger i det faktum at kong Harald omkring år 900 hadde stabilisert kontrollen over de norske landskapene sine. Nå gjensto det en potensiell fiende i sør – i det som i dag er Danmark – danenes rike. Men Danmark var ikke Danmark på den tid: Danmark besto av to mektige, men rivaliserende områder: Jylland og danenes område med basis på Sjælland. Fordi danene beseiret jydene senere ut på 900-tallet fikk begge områdene navnet Danmark. Hadde jydene seiret i innbyrdeskampen hadde navnet blitt Jylland. Trolig var det jyllandskongene som rundt 900 kontrollerte osloområdet – Viken. For Harald var det viktig å sikre seg Viken. Ekteskap var måten å ordne slike saker på. Det var formålet med giftermålet med Ragnhild.

Harald ble faktisk inderlig forelsket i Ragnhild. Det går klart frem av sagaene. Hun var ikke bare vakker, men også klok – noe Harald aktet høyt. Tidlig i ekteskapet fødte hun ham en sønn. Han ble oppkalt etter bestefaren, kong Eirik av Jylland. Navnet hans i Norge ble ved fødselen Eirik Haraldsson. Men en forferdelig tragedie inntraff. Ragnhild døde etter knappe tre år. Dødsfallet rammet Harald med lynets kraft og viste hans vare forhold til henne. Han la for dagen dyp sorg, og etter det ble Eirik det kjæreste barnet hans. Han ofret en omsorg for Eirik som for ingen av sine øvrige sønner. Tidlig bestemte Harald at Eirik skulle etterfølge ham som konge – på tross av de arverettighetene som hans eldre sønner allerede hadde.

Hvorfor ble kronprins Eirik fostret og utdannet i Sogn og Fjordane?

For å gi Eirik en utdanning en kongesønn verdig, sendte Harald ham til fostring hos hersen Tore Roaldsson. Han hadde hovedgodset sitt på Svanøy, den sørligste øya i nåværende Flora kommune i Fjordane (nå Sunnfjord). På stedet er det gjort funn tilbake til steinalderen. Lokal tradisjon vil ha det til at Tore skilte ut gården Erikstad til Eirik. På 1100-tallet ble det reist en steinkirke her og senere bodde storheter som baron Audun Hugleiksson her. Det står også et gammelt steinkors på stedet. Svanøy kalles den dag i dag for Sunnfjords perle.

Tore Roaldsson hadde et naturlig sentrum for sin maktutøvelse. Tittelen hans, herse, var en eldgammel og arvelig adelstittel for dyktige høvdinger som ledet bondehærene og sto i spissen for tingsamlinger og hedensk gudsyndring. Tittelen gikk langt lenger tilbake i tid enn til at Norge hadde fått en enekonge som Harald. Harald selv var født inne i Sogn, trolig i Leikanger – som dattersønn av småkongen Harald Gullskjegg. Den innerste delen av Sognefjorden hadde dessuten et rikt næringsliv, både med jordbruk, fiske og handel. Over fjellet gikk det transport av viktige varer som verdifull og etterspurt jernmalm fra de rike Opplandene fra Valdres og sørover. Arkeologene har også vist at Sogn har noen av de rikeste funnene av plyndringsgods fra Irskesjøen.

Det betyr at Sogn og Fjordane var et av hovedområdene for vikingaktivitet vestover og for bygging av vikingsskip. Kulturelt har området også spilt en viktig rolle – med tilgang på lærde personer som kunne gi den unge kongssønnen innsikt i sed, skikk og kunnskap. Her er åstedet for en av de mest populære fornaldersagaer, sagaen om kong Bele, Torstein Vikingsson og Fridtjov den frøkne. Opphavsmitten om navnet Norge har lagt en av sine mest sentrale arenaer til Sogndalsfjorden der den mektige kong Sokne i sin tid måtte bøye seg for den mytiske kong Nor som skal ha beseiret nordmennene i en fjern fortid, lenge før slaget i Hafrsfjord. Den dag i dag står noen av Norges mest betydningsfulle minnesmerker om håndverkskunsten i vikingtiden i regionen fremdeles i sin originale form: stavkirkene i Vik og på Urnes. Politisk må man ikke glemme at et av Norges mest kjente tingsteder, Gulatinget, lå ved

utløpet av Sognefjorden. Det var nok ikke tilfeldig at Eirik ble satt til fostring i Fjordane.

Men når skjedde dette? Vi kjenner ikke fødselsåret til Eirik. Men det ligger rundt år 900. Etter morens død etter tre år har han vært plassert i Fjordane hos Tore Roaldsson. Der møtte den unge Eirik en ung mann ved navn Torolv Skallagrimsson – ca. 916. Dette fortelles det om i *Egilssagaen*. Torolv var sønnesønn av den berømte berserkeren Kveldulv som hadde gjort opprør mot kong Haralds rikssamling. Kveldulv ville ikke bli en simpel undersått under kongemakten. Han ville leve fritt og uavhengig – som før. Kveldulvs sønn, Torolv, hadde imidlertid latt seg verve i kongens tjeneste. Han ble gjort til kongens lendmann for Nord-Norge. Han inndrev den såkalte finne-skatten. Det var midler som samene måtte avstå til norskekongen. Torolv la seg opp stor rikdom fra denne virksomheten. Nord-Norge var fullt av varer som kom i luksusklasser for stormennene sør i landet og i utlandet: som pelsverk og hvalrosstenner – den tids elfenbein. Det er nok å lese beretningen til vikingen Ottar som fikk fortellingene sine fra det rike nord skrevet ned ved kong Alfreds hoff i England ca. 890, like før Eiriks fødsel.

Vonde og misunnelige tunger i Nord hadde hvisket kongen i øret at Torolv pønsket på å ta makten fra kong Harald. Kongen ble unødige mistenksom og fjernet Torolv med vold. Da Torolv var drept, flyktet flere ætter i nord til Island, og Harald mente han var kvitt det verste uroelementet i landet. Men Torolv etterlot seg uro og misnøye med kongens brutale fremferd.

Eiriks ungdom og militærtjeneste

Så skjedde noe kongen ikke hadde forestilt seg: Nevøen til Haralds forhatte fiende møtte hans elskede favorittsønn etter at Eirik hadde vært i viking i tre år. *Heimskringla* beretter at kong Harald ga Eirik fem krigsskip da han var 12 år. Med disse dro han i viking og herjet først i *austerveg* (Baltikum og Russland). Derneft dro han i *vesterveg* og kriget i Danmark, Frisland (Holland) og Saksland (Nord-Tyskland). Som historikeren Tormod Torfæus skriver i

1711: Det var ikke dét riket fra vest eller nord i Europa som kunne rose seg av å ha sluppet unna herjingene hans. Etter disse tre årene var han hos fosterfaren Tore herse i Sunnfjord. Det var da han møtte den unge Torolv Skallagrimsson – som var oppkalt etter farbrorens fornavn, han som hadde vært kongens lendmann.

Torolv hadde et uvanlig vakkert og smekkert vikingskip som han hadde vunnet på et vikingtokt. Det var lite. Det hadde praktfulle utskjæringer og var nydelig malt over sjølinjen. Skipet hadde tolv par årer. Fordi han bodde hos slektninger i Sunnfjord befant Torolv seg i nærheten av Eirik. En dag Torolv var nede i havna la han merke til at kongesønnen Eirik sto og så på skipet hans. Han merket at Eirik ikke kunne ta øynene ifra det. Da Eirik støtte på Torolv, kunne han ikke fullrose skipet. Slik som den norrøne gaveutvekslingskunsten var, fortalte denne beundringen fra Eiriks side at det kunne være nyttig for karrieren til Torolv å skjenke ham dette skipet. Torolv skjønnte fort det. Han så en mulighet til å mildne kong Harald gjennom sønnen, da han kom fra en ætt som hadde hatt fryktelige strider med Eiriks far. Men en slik gave kunne også være farlig og føre til total avvisning. Torolv rådslo med slektningene sine og tok sjansen. Han ble ikke skuffet i første omgang. Eirik kunne ikke motstå fristelsen og takket ja. Eirik var imponert av det rause tilbudet. Han lovte Torolv livslangt vennskap som uttrykk for sin takknemlighet.

Skipsgaven fra Torolv dempet ikke straks kong Haralds motvilje mot Torolv. Kong Harald hatet nemlig Torolvs slekt så sterkt at han lot ham være offer for samme hatet. Da nyheten kom ham for øre på kongsgården han da satt på i Rogaland, ble han rasende. Kort tid etter dro han til Hordaland. Tilfeldigvis var hersen Tore, en venn av Torolvs svigerfar, til stede. Han gikk i mellom Eirik og faren, kong Harald, da han ankom. Han sa til kongen at det var feil å dømme en uskyldig mann for farens handlinger. I sin alderdom roet Harald seg ned, men satte som vilkår at Torolv aldri måtte vise seg for hans øyne. Eirik var vel fornøyd med svaret og tok Torolv inn i hirden sin. Den var ganske stor og opp mot 60 personer da Eirik overtok herredømmet.

Det ble et langt og godt vennskap mellom de to. Torolv viste seg tilliten verdig og var en av hans mest trofaste våpendragere så lenge han var ved Eiriks side. Da Torolv takket av, forærte Eirik ham en vakker sølvbelagt øks som uttrykk for sin anerkjennelse.

Da Torolv kom til Fjordane, var Eirik under kongelig opplæring og ca. 16 år. Etter et opphold i Norge dro han ut igjen og hadde Torolv med seg. Sagaene er svært kortfattet i beskrivelsen av ungdomsperioden til Eirik. De forteller bare at han plyndret i Irland, Skottland, Wales og Nordvest-England. Her befant det seg en mengde norske vikinger og bosettere. En del av dem hadde flyktet fra det de mente var Haralds hardstyre. Flere av disse hadde deltatt i vikingtokt mot Norge for å hevne seg på Haralds erobring av de gamle norske småkongedømmene. Eirik herjet også i Nord-Frankrike. Under disse toktene var han borte i fire år. Avslutningen av hans sjømilitære utdannelse besto i tokt til Finmark og Bjarmeland – dvs. ved Kvitsjøen i nåværende Russland. Da hadde Eirik bak seg drøyt åtte års praktisk og teoretisk militærtjeneste. Så lang var utdanningen for å komme på det vi idag ville kalle høyt offisersnivå. Sjøkrigstjeneste var den viktigste offisersutdannelsen den gangen. Det var det minste et norsk kongsemne måtte koste på seg den gangen.

Skal man sette seg inn i denne delen av livet hans, må vi ty til sagaberetninger som forteller om andre personer i same perioden, helst på kongelig nivå. Det er fullt mulig, for sagaene er rikholdige på fortellinger fra denne tiden. Det mest sentrale blir da å se på livet hans som sjømann. Mye av tiden ble brukt på lange og strabasiøse sjøferder som krevde sterk fysikk. Selv om han var kongelig, måtte han ta sine tunge tak. Ellers ville han forfalle fysisk og være ute av stand til å utføre sitt militære lederverv. Han skal ha vært høy av vekst, som faren. Han har vært muskuløs, snarrådig og fremragende i alle våpenøvinger. Ellers hadde han aldri overlevd denne lange perioden i viking der han selv tok direkte del i kampene.

Omgangen med alkohol

Han måtte være dyktig i høvisk ferd, også ved drikkebordet – som var en sentral arena for politikk og etablering av vennskap. Ved hedenske fester var alkohol viktig – og fremfor alt ved minnet om en avdød slektning. Da skulle man avgi et brageløfte om dåd til ære for den avdøde – og heve drikkehornet til skål. Ved å gå på kryss og tvers i sagaene, merker man seg at det ble drukket og samtalt lenge og mye ved kveldsetet. En mann som drakk seg full var i livsfare og mistet ære, ble til latter. Det finnes det mange historier om, og er også fremstilt i levereglene for høvisk fremferd i Håvamål. Man satt ikke bare ved høgsetet og drakk. Det eksisterte også såkalt omgangsdrikking. Selskapet startet på en gård til øltønningen var tom, og så vandret man fra sted til sted til den tidlige morgen. Men en mann som ikke tålte skikkelige drikkekalas, var også lite til kar. Måteholdet går igjen som en rettesnor. Det er likevel utskeielsene som blir viet oppmerksomhet i sagaene, som til alle andre tider i litteraturen. Dersom en vert var gniten på drikken i gjestebud, ble han råket av rettferdig hån. Det var dette som skjedde i et av Eiriks gjestebud, uten at han var direkte skyldig i det.

Et drapsoppgjør

Et følge ankom til Eiriks kongsgård på Atløy i Sunnfjord. De var slitne etter en tung seilas med en båt som hadde tatt inn mye sjø. De ble tilsynelatende tatt vel imot av gårdsstyreren. I samsvar med norrøn skikk skulle slike ubudne gjester tas vel imot og trakteres skikkelig. Følget fikk mat og husly – og var tørste. Gårdsstyreren beklaget at han ikke hadde øl å by dem. Han var gått tom, sa han. Som erstatning fikk de et melkeprodukt, skyr. Så ankom kong Eirik og hirden hans. Det viste seg at det skulle være et stort hedensk blotgilde til disene under sammenkomsten. Disene var kvinnelige slektsguddommer og måtte hedres på beste måte. Da kom ølet på bordet, og de ubudne gjestene følte seg krenket ved å ha blitt lurt av gårdsstyreren. De hevnet seg ved å drikke seg skitfulle og spydde på gulvet for åsynet på de kongelige. Det endte med at gårdsstyreren ble drept som takk for gnitaskapen.

Kong Eirik måtte sette i gang en opprenskingsaksjon for å ta illgjerningsmannen, men uten hell. Men det var slik den gangen at en mann som begikk et drap, skulle lyse det på seg og oppta forliksforhandlinger med offerets familie. Ellers ville han bli æresløs. Så skjedde også her – etter at Eiriks verste sinne hadde lagt seg etter noen dager. Til tross for at Eirik var rasende over det inntrufne lot han seg overtale til forlik og fastsatte de pengebøter som han mente var nødvendige. Denne historien forteller både noe om Eiriks sinn, lynne og om de rammene han som konge måtte forholde seg til. Nordmennene utgjorde ikke bare et folk som man kunne herse med som man ville. Frihetstradisjonene fra før faren tok over makten var fremdeles levende.

Eirik finner sin dronning

Etter en stor seier mot innbyggerne i kvitsjøområdet, hadde Eirik og følget hans sikret seg svære rikdommer i gull og sølv. Han dro til finnmarkskysten for å vurdere situasjonen: Skulle han herje til seg mer eller dra sørover igjen? Sagaene har her et merkelig innslag. Mens han lå i havn i Finnmark, fartet noen av mannskapene hans rundt på vidda og hadde samtaler med samebefolkningen. En dag kom de over en gamme der de møtte en uvanlig vakker kvinne, liten av vekst, men med en fascinerende tiltrekning som bergtok disse mennene. De fikk høre at hun for tiden oppholdt seg ved hoffet til samekongen Mottul og hadde som oppgave å lære seg trolldom, dvs. hemmelige, magiske kunster, noe som også omfattet den tids naturmedisin. Faren hennes hette Ossur Tote og var en stormann i Hålogaland. Hun hadde to læremestre som var de fremste trollmennene i Finnmark.

Eiriks menn ville gjerne at hun dro sammen med dem for å hilse på Eirik. Det kunne hun ikke, da disse to trollmennene ikke ville tillate det. De var dødelig forelsket i henne på grunn av hennes skjønnhet. Sjalusi ville drive dem til å forfølge dem inntil de kunne drepe hver eneste av dem hvis de reiste i vei med henne uten videre. De skal ha vært så lydhøre og årvåkne at den minste lyd

eller lukt spente sansene deres til det ytterste. Knappt noen kunne overliste dem. De hadde dertil så sterke magiske krefter at de ville finne dem uansett hvor de stakk seg bort.

Derfor var den eneste utveien for å komme levende til kong Eirik at Gunnhild måtte bruke sin egen trolldom for å prøve å sette dem ut av spill. Dette måtte hun gjøre helt alene og i mellomtiden måtte Eiriks menn skjules i gammen. På avtalt tegn skulle de springe frem og drepe trollmennene. Ved hjelp av magisk aske som hun strødde rundt og inni gammen slettet hun alle tegn på at det fantes andre mennesker i gammen enn henne selv. Da trollmennene kom hjem, syntes de det var underlig at de hadde funnet en rekke spor av folk frem mot gammen. Men så forsvant sporene, og de slo seg til ro med det.

Begge to var nemlig sykkelig opptatt av å sikre seg Gunnhilds gunst og gjensidig engstelig for at den ene skulle bli mer populær enn den andre. For å berolige dem begge tilbød hun dem begge å sove på hver sin side av henne. Dette syntes de var en fin løsning, og hun holdt en arm over halsen på hver av dem. Slik fortryller hun dem til en sløvende døs. Og da hun var sikker på at de sov tungt, varslet hun kongsmennene. De styrtet frem og brukte våpen på dem inntil de kunne forvisse seg om at trollfolkene var døde. Dermed var de og Gunnhild berget fra trolldommens fangtak. Dagen etter kunne de dra videre med Gunnhild som så møtte Eirik. Ved første øyekast var Eirik fortapt, ifølge sagaene. Han ble håpløst inntatt i henne, oppsporet faren Ossur og ba om hennes hånd. Det var nok ikke vanskelig for ham å si ja, da Eirik var den norske storkongens kjæreste sønn. I tillegg hadde han fått Hålogaland som sin del av farens kongedømme.

Eirik fikk nok ikke gifte seg med Gunnhild uten videre. Fremfor alt måtte storkongen selv, Harald, godkjenne det og føre de nødvendige forhandlinger med den tilkommende slektens overhode. Fordelen var imidlertid åpenbar. Ved å gifte bort Eirik til datteren av en håløygsk stormann kunne Harald vinne tilbake en del av den stabiliteten som så brutalt var revet opp i Hålogaland drøyt et ti-år tidligere. Da hadde landsdelen vært på kanten av opprør mot

kong Harald etter at han drepte den populære lendmannen sin, Torolv Kveldulvsson. Torolv hadde fått landsdelen til å vokse i velstand og makt. Torolvs selvstendige personlighet hadde forledet Harald til å tro at Torolv ville styrte ham fra maktens tinder. Det førte Harald til hans fatale beslutning om å ta ham av dage. I stedet for en militær reisning mot Harald, valgte de fremste støttespillerne til Torolv å ta med seg slekt og venner og rømme til Island. Her fikk de ly og gratis jord å dyrke. Ved giftermål med Gunnhild ville Harald få et slags forlik med landsdelen i nord.

Splittelse blant kongens sønner

Norge hadde ingen hovedstad i denne perioden. Rikets sentrum var rundt kongens bord, og det ble jevnlig flyttet rundt om på kongsgårdene i landet. Derfor kaller vi kongedømmet i denne tiden for et reisekongedømme. Det fantes ikke en pengeøkonomi som gjorde en hovedstad mulig. Kongen, hoffet og hirden åt opp skattene sine rundt omkring. I kongshallen satt Harald i høysetet. Det var et trinn høyere enn de høysetene som sønnene hans fikk sitte i. Ett trinn under dem satt jarlene. Haralds skalder var også holdt høyt i ære. De var tidens historikere, rådgivere og diplomater – og uunnværlige for kongen i hans ulike politiske, religiøse og kulturelle virksomheter.

På slutten av livet sitt, ca. 915–933, holdt Harald seg for det meste på kongsgårdene på Vestlandet. På Vestlandet hadde han best kontroll gjennom hurtige vikingskip langs kysten. På kort tid kunne han nå alle landsdelene. Eirik var nesten alltid ved hans side til å utføre hans vilje. Det fremheves i sagaene.

Harald hadde nok en strategi med favoriseringen av Eirik. Ideen var å få en fast hånd om riket gjennom én riksstyrer – som grunnlag for et varig enekongedømme. Han ville ikke ha tilbake et småkongerike som det ville bli med lik fordeling av makten mellom de drøyt 10 sønnene som levde på denne tiden. Men flere av sønnene hans var maktglade og forårsaket ubehagelige episoder ved å drepe eller jage bort noen av jarlene hans. Harald oppdaget at

hans suverene enekongetanke har vært for “moderne” i forhold til den gamle, fastgrodde germanske arveretten der alle sønner var like mye arveberettiget: I femtiårsalderen, dvs. ca. år 900, kalte han sammen til et stort ting på Østlandet, Opplandene, sannsynligvis Eidsivatinget på Hamar. Her kan ha vært forsamlet et par hundre tingmenn som skulle være vitner til hans ordning av det fremtidige statsstyret i Norge. Sønnene har også vært på plass. Her forkynte han den nye tids ordning. Eirik skulle være overkonge, noe som var ganske vanlig i England. Sønnene skulle på mannssiden ha kongetittel, på kvinnesiden skulle de få jarletittel.

Harald gikk ikke til dette steget av eget ønske. Det har vært en nødvendighet for ikke å miste kontrollen med riket og tyder på at Harald har vært i en svekket stilling på dette tidspunktet. Eirik har heller ikke etablert en autoritet som kunne balansere de andre brødrene. Det har trolig vært et forsøk på å vinne tid – med håp om at Eirik med tid og stunder skulle få tilstrekkelig styrke til å sikre sin enekongemakt.

[kart, torf. Bd. 2 s. 361]

Harald erklærte også at hver av sønnene skulle få halvparten av inntektene de tok inn i sine nye småkongedømmer. Resten gikk til faren. I påhør av alle sønnene hadde han erklært at Eirik skulle overta høysetet hans når han døde. Eirik skulle bli overkonge. Dette var et nytt begrep i Norge den gangen, og utgjør det sentrale punktet i det som kalles kong Haralds arvefølgelov. Denne tingsamlingen har vært en av tidens store politiske begivenheter og har vært omtalt i generasjoner etterpå.

Overkongetittelen som var bortlovt til Eirik skapte ny forargelse blant de øvrige haraldssønnene, også fordi flere av dem var eldre enn Eirik. Nå var det ikke slik at sønnene utgjorde en sammensveist søskenflokk. De fleste av dem var halvsøsken med ulik landsdelsbakgrunn og ulike økonomiske interesser. De så med mistenksomhet på hverandre, særlig de som hadde forskjellig mor. Enebarnet Eirik ble hatet, kanskje også fordi moren kom fra Jylland og

representerte fremmed makt. Det var imidlertid ikke vanskelig for hver av dem å få en særstilling i hver sin region av landet.

Landets samling i retning av å bli ett rike var bare et par ti-år gammel – og ennå ingen selvfølge som for oss i vår tid. Trøndelag – som i hundrevis av år hadde vært et meget selvstendig og egenrådig område, fylket seg bak Halvdan Haraldsson Svarte som faren hadde innsatt i Trøndelag. Vikværingene bak Olav Haraldsson. Slik sett var det tre av Haralds sønner som sto fremst i kampen om makten i Norge: Eirik, Halvdan Svarte og Olav. De andre måtte nøye seg med halve kongelige inntekter. Det var ikke nok for dem og derfor for flere av dem i viking og falt i kamp i utlandet. Én druknet i en storm utenfor den værharde Jær-kysten.

Eiriks første broderdrap

Med en så stor sønnflokk som Harald hadde, kunne det lett bli motsetninger mellom brødrene. En av dem, Ragnvald Rettelbeine, skal ha vært sønn til samekvinnen Snøfrid. Harald elsket henne så sterkt at da hun døde etter noen få år, så var han ved å forgå i rein galskap. Han ble sittende over liket i tre år, ifølge sagaen. Han forsømte styret av riket sitt så Norge holdt på å gå i oppløsning. Da han kom til seg selv, ble han rasende over at Snøfrid hadde forhekset ham til en slik bunnløs forelskelse. Fra moren Snøfrid hadde Ragnvald Rettelbeine fått med seg interessen for den samiske sjamankunsten, og den praktiserte han i Hedmark der kong Harald hadde gitt ham kongemakt. Ragnvald ble seidmann. Her fantes det også et innslag av samer med reindrift allerede den gangen. Samene ble ansett som de dyktigste på magi. Ragnvald skal ha hatt opp til 80 seidmenn omkring seg.

Kong Harald kunne ikke godta Ragnvalds omgang med seidmennene. Snøfrids trolldomskunst hadde nesten ødelagt ham, mente han. Først prøvde han å få seidmennene til å forlate Ragnvald – ved å prøve å få den fremste i Hordaland til å slutte med seidingen. Vitgeir, som han het, forsvarte seg ved å vise til at Haralds sønn selv var seidmann. Isteden for å mildne Harald fikk dette ham til

å ta en grusom beslutning. Han bestemte seg for å drepe sin egen sønn. Han påla Eirik å ta ham av dage og beordret ham å dra til Hedmark for å utføre udåden. Eirik sporte opp halvbroren på Hadeland og brente ham inne sammen med de 80 frendene sine. *Heimskringla* inneholder en megetsigende kommentar til dette drapet: “Denne gjerningen fikk han stor ros for.”

Man kan i dag spørre seg hvorfor Eirik ble drevet til å begå dette broderdrapet. Det er vanskelig å finne et sikkert svar. Men sjamankunsten ser ut til å ha hatt et innslag av homofile tendenser, noe som var foraktet i vikingkulturen. Vikingene kalte det for *ergi*, og det kunne ikke den tids ekte mannfolk holde på med. Det virket trolig svekkende for Haralds omdømme som mektig konge for nordmennene å ha en sønn som bedrev *ergi*. Det kan også være at sammenslutningen av seidmenn ble oppfattet som et maktsentrum som truet Haralds eneveldige makt. Dessuten kan Harald ha følt seg truet av sjamankunsten etter det ulykkelige eventyret med Snøfrid, da han en tid mente at hun hadde forført ham med trolldom.

Ved dette broderdrapet hadde iallfall Eirik slått inn på en tvilsom sti som skulle bidra til at han fikk tilnavnet Blodøks. Etter at han hadde drept halvbroren dro han på herjing i austerveg. På nytt viste Eirik seg som en ypperlig kriger og samlet seg nytt ry og plyndringsgods. Det var også en måte å bidra til å forsterke sin stilling i maktkampen som i Norge. Etter å ha avsluttet sitt vellykte felttog i Østersjøen kom han på tilbakeveien til Viken med stort hærfølge. Her rådde halvbroren Bjørn Farmann i Tønsberg – med Vestfold som sitt område.

Bjørn Farmanns velstand

Bjørn bar dette tilnavnet fordi han var mest opptatt av fredelige sysler og handel. Kallenavnet hadde en viss nedlatende betydning for hans mer krigerske halvbrødre. Sagaene beretter at han satt som en edderkopp i et vidgreinet nettverk av handelsforbindelser i en rekke næringer. Han handlet med Danmark og Sachsen – med stadige skipsanløp fra utenverdenen. Han

fremstilles som en klassisk businessman som selv sto i spissen for forretningene sine. Det ga ikke mye rom for krigersk aktivitet – som dertil var mer usikker. Som følge av kloke disposisjoner bygde han seg opp en betydelig formue – som nok også vakte misunnelse hos krigerbrødrene. Det normale var at Bjørn, som de andre halvbrødrene, hadde halvparten av inntektene i området sitt – den andre halvparten skulle gå til faren. Velstanden i området hans tilsa også at skatteinntektene ble en del høyere enn hos krigerbrødrene. Samtidig med sin økonomiske makt har han samlet atskillig politisk makt på sine hender.

Eirik visste at broren satt godt i det og hadde en gunstig posisjon i en kommende maktkamp. Men på grunn av sin stilling som kommende overkonge regnet han trolig med å få broren til å la ham ta med seg kong Haralds avgifter. Han krevde det av broren. Men det motsatte Bjørn seg. Det var i strid med det som var skikken hans: for Bjørn foretrakk selv å dra til faren og overlevere midlene eller via betrodde tjenere. Det lå mer i konflikten enn spørsmålet om å viderebringe skattepenger. Bjørn har forstått at Eirik ville demonstrere sin makt som hans overkonge i samsvar med farens ønsker. Bjørn fant seg imidlertid ikke i halvbrorens påbud, men Eirik ga seg ikke. Han trengte mat og drikke til hærfolkene sine som hadde vært på en lang og strevsom krigsferd.

Vi kan i dag forstå at Eirik ble en smule fortvilt. Hans ry som visekonge og herredømme over egne menn avhang av at han kunne tilfredsstille de behovene mannskapene hans hadde. Han var i ferd med å komme til kort og risikerte å komme i vanry. Dermed ville han tape den viktigste kapitalen han hadde: ære og karisma. Hadde han gått mer forsiktig og diplomatisk frem, hadde han nok fått seg de nødvendige forsyningene. Det er derfor tydelig at Eirik i denne situasjonen hadde vært for snar med å vise maktbrynde.

Eiriks andre broderdrap

De to halvbrødrene kjeklet kraftig og skiltes i sinne. Eirik dro tilbake til skipet sitt, gram i hu. Bjørn var blitt kraftig oppskaket og krenket ved Eiriks oppførsel. Han dro fra Tønsberg til storgården sin på Sem ved Jarlsberg. Da han gikk til kveldssetet, har det vært viktig for ham å drøfte den oppståtte krisen med rådgiverne sine. Han og folkene hans kom tydeligvis frem til at det ikke var noen umiddelbar fare for et væpnet oppgjør og tok godt for seg av ølbollene. De ville neppe gjort det, slik sagaene fremstiller det, hvis de ante fare for et voldelig angrep.

Eirik drøftet selvsagt saken med de nærmeste rådgiverne *sine*. Eirik var rasende. Én ting var at han trengte forsyninger umiddelbart. Det verste var at stillingen hans som leder for brødrene var blitt fornektet av halvbroren. Eirik kom frem til en drastisk beslutning. Han bestemte seg for å sikre seg det nødvendige matforråd med makt. Sammen med sine tallrike krigsherde hærfolk dro han opp til Sem i nattemørket og kringsatte huset til Bjørn. Bjørn og mennene hans var uforberedt på det som skjedde, ellers hadde de ikke sittet og drukket øl. Men de styrtet ut for å forsvare seg. Det kom til et blodig oppgjør mellom brødrene. Med betydelig overmakt i ryggen fikk Eirik hogd ned broren. Det var ikke tale om noe forlik, som så ofte ellers i slike konflikter. Eirik plyndret til seg brorens forråd av gull og varer han trengte. Han dro straks nordover til et av hovedsetene sine på Vestlandet, Midtlandet som det da het.

I vikenområdet skapte Eiriks drap på broren og plyndringen bestyrtelse og raseri. Broren Olav bestemte seg for å hevne drapet, om han kunne få ram på Eirik. Ordet vandret raskt gjennom østlandsdalene og til Trøndelag. Det nådde halvbroren Halvdan Svarte som var Haralds underkonge i Trøndelag. Han hadde en sterkt maktstilling i regionen som sønnesønn av Håkon Grjotgardsson jarl. Halvdan kunne frykte at han selv kunne bli offer for brorens tørst etter å sikre seg kontroll i landet.

Som de fleste kongelige hadde han sitt eget etterretningsvesen, liksom faren hadde Hauk Håbrok som sin spionsjef. Han fulgte nøye med i Eiriks bevegelser

og hørte at Eirik hadde tatt vinterkvarter på Nordmøre på gården Selva innenfor Agdenes. Det lå ikke langt fra Halvdans eget maktområde. I seg selv kunne denne vinterbasen oppleves som en direkte trussel for Halvdan. Han bestemte seg for å være føre var: Halvdan fikk greie på hvor Eirik sov, kringsatte det han hadde fått utpekt som Eiriks nattely – og satte fyr på det.

Men Eirik var nok forberedt på et angrep. Han har gjennom sitt eget etterretningsnett vært på det rene med raseriet over drapet på Bjørn Farmann og løftet Olav hadde tatt om å hevne seg på ham. Halvbroren hadde tatt feil: Eirik sov i et annet hus, sannsynligvis en forholdsregel fra en slu kriger: Ingen skulle vite eksakt hvor han sov. Han hørte oppstyret, kom seg uskadet ut sammen med fire tjenestefolk og tok tilflukt i skogen til det lysnet av dag.

Halvdans drapsforsøk mot Eirik ble mer enn kong Harald kunne tåle. Anslaget mot Eirik kunne oppfattes som et anslag på ham selv og kongemakten hans. Det kunne han ikke leve med. Han følte han måtte sette seg i respekt, og stilte seg helhjertet på Eiriks side. Harald besluttet å straffe Halvdan med krigsmakt, ikke forlik. Han har følt at hans kongelige autoritet har stått på spill. Harald utkommanderte en betydelig flåtestyrke og dro sammen med Eirik for å knuse enda en av sine sønner, Halvdan.

Straks Halvdan oppdaget at angrepet på Eirik var mislykt, har han skjönt at en hevn ville komme. Ganske snart har han fått nyss om at faren gjorde seg klar til å angripe ham med en kraftfull styrke. Han har nok ikke stått alene om å kalle ut store mannskaps- og skipsstyrker for å forsvare seg. Trønderne har stilt seg bak ham for å sikre regionens nyvunne uavhengighet under hans regime. Begge parter sto klar til en forødede strid – en strid som også ville vise hvordan makten skulle være fordelt i Norge etter Haralds tid.

Denne handlingen fra kong Haralds side har bekymret sindige folk nær kongen. Det fremkommer gjennom sagafortellingen om skalden Guttorm Sindre. Guttorm var høyaktet både av Harald og Eirik. Han hadde i sin tid laget

kvad for dem begge. De hadde villet betale ham for det, men han ville ikke ha materiell belønning. Derimot avkrevde ham dem et løfte om at de skulle oppfylle hans ønske, om han noen gang hadde behov for å be dem om noe. Nå var tiden inne. Han ba dem forlike seg med Halvdan. Tyngden i Guttorms bønn viser seg ved at sagaene beretter at han fikk støtte av mange andre gjeve menn i oppfordringen sin. Kongens fremste menn har sett at enda et drap på en kongesønn kunne ødelegge hele kongedømmet. Kongen var kjent for et oppfarende sinne, men hadde også evne til å ta seg i det. Han hadde lært en del etter drapet på Torolv Kveldulvsson. Han fulgte Guttorms råd. Forliket ble at Halvdan skulle fortsatt få sitte trygt og styre i Trøndelag som underkonge, men la Eirik i fred for fremtiden.

Eirik overtar styret etter kong Harald ca. 930

Harald Hårfagre var født ca. 848, og i 80-årsalderen ble han meget tyngt av alderen. Han følte ikke lenger at han kunne styre riket som før og overlot den formelle styringen til Eirik, noe som var en gammel beslutning fra Haralds side. Sagaen forteller at han “leidde... [...] Eirik til høgsetet og ga ham makten over hele landet”. Dette har skjedd ved en høytidelig seremoni, religiøse handlinger og edsaveggelser i høyaktede vitners nærvær. Slik sørget den muntlige kulturen for at sentrale kongelige beslutninger fikk rettskraft for fremtiden. Vanligvis ble slike seremonier bevitnet på flere ting år etter år og fikk dermed “dokumentstatus” uten skriftlige nedtegnelser.

Eirik fikk følgelig legitim rett til å kalle seg konge, han ble militær sjef for kongens livvakt og den fremste til å styre landets saker og lover. Dette har vært ca. 930. Imidlertid tyder ikke sagaene på at de andre brødrene som fremdeles levde, var til stede. Halvdan satte seg straks i farens høgsete i Trøndelag, med full støtte av trønderne – som fryktet å komme i kong Eiriks hender. Da vikværingene fikk den samme nyheten – at hordalendingene hadde godtatt Eirik som overkonge, valgte de Olav Haraldsson til overkonge i Viken. Norge var dermed splittet opp i tre småriker – imot Haralds ambisjon om å skape et norsk overkongedømme. Ut fra sagaenes beretninger kan det rå

tvil om den over 80-årige kong Harald var klar over at livsverket hans nå smuldret mellom hendene hans.

Én sagaberetning sier at han var gal og at ingen kunne regne med at en 80-åring kunne bestyre sine egne saker lenger. Trolig er dette en formulering for hva vi i våre dager vil kalle demens. I alle fall: den tidligere kraftfulle kongekjempen hadde mistet all kontroll med hva som skjedde rundt ham. Tre år etter Eiriks maktovertakelse døde han og ble hauglagt en plass mellom Karmøy og nåværende Haugesund.

Maktkampen like før og etter kong Haralds død

Det indre dramaet i Norge fikk et oppsving i Haralds siste leveår. Da døde Halvdan plutselig i et gjestebud i sitt lojale Trøndelag. Det oppsto straks en konspirasjonsteori i Norge. Det måtte være Gunnhild kongsmor som gjennom agenter hadde kjøpt en trolldomskvinne til å blande gift i maten hans. Eirik var full av kampvilje til å utmanøvrere brødrene i Trøndelag og Viken. Han ville ikke finne seg i at de tok alle inntektene fra rike områder som han så seg som overkonge over. I det minste mente han seg berettiget til halvparten, slik faren hadde hatt det.

Men Eirik fikk ikke underlagt seg Trøndelag. Etter Halvdan Svartes død, tok broren til Halvdan, Sigrød, over styret der. Olav styrte i Viken. Ryktet nådde dem om at Eirik sto på spranget for å drepe dem. Etterretningsvesnene må ha hatt høysesong på denne tiden i Norges utvikling. De to brødrene forhandlet seg i mellom om å møte et angrep fra Eirik. De kjente begge Eiriks militære slagkraft og lederegenskaper som militær. De bestemte seg for å samordne sine krefter. Sendemenn førte på forhånd forhandlinger mellom dem. Sigrød fant det så nødvendig å dra til et personlig møte med Olav i Viken. Her brukte de god tid på å drøfte sine forholdsregler.

Mens de forhandlet har Eirik gjennom etterretninger kjent til møtet og at de brukte god tid på samtaler sine. Forhåndssamtaler mellom de to brødrene

har trolig gitt lekkasjer som Eiriks spioner har oppfanget. Vi kan være sikre på at Eirik har anstrengt seg for å vite hva som skjedde i brødrenes leir. Han har skjønnet at han sto overfor en mulig koordinert militær aksjon for å felle ham. Her var gode råd dyre: Det gjaldt makten over hele Norge. Ved ett velrettet slag kunne han endelig sikre seg den ved å drepe de to brødrene. Han bestemte seg for å komme dem i forkjøpet, og samlet en betydelig krigsflåte for å ta dem ved hjelp av overrumpling. Han seilte dag og natt for å hindre at de fikk vite noe om han var på vei. Vanligvis overnattet vikingene på land nattestider. Han kunne ikke unne seg den luksusen. Han lyktes med sin lynseiling og overrasket dem fullstendig. Ved Tønsberg kom det til den uunngåelige konfrontasjonen.

Tydeligvis har Eirik kommet helt overraskende på brødrene. Det fremgår av *Heimskringla* der det står at da Eirik kom til Tønsberg, fylket brødrene hæren sin øst for byen. De har i all hast søkt seg en passende krigsarena. Bror sto mot bror og braste sammen med brøl, slag på skjold og blodig strid. Eirik hadde den største styrken og militære kompetansen. Han overvant og drepte begge brødrene sine.

[kart Torfæus bd. 2 s. 380]

Nå sto han som overkonge over de sentrale strøkene i Norge. For å sikre den nye makten i østlandsområdet ble han der hele sommeren. Han benyttet anledningen til å styrke makten sin ved å bygge ut sitt nettverk gjennom gjestebud og gaver. Han har anstrengt seg for å forsone seg med de gjenlevende på tapernes side. Samtidig har han valgt ut sentrale personer til å være sine representanter i nøkkelposisjoner gjennom seremonier og vitnebekreftede edsavleggelser. Deretter vendte han tilbake til Vestlandet.

Møte med Egil Skallagrimsson og maktutøvelse på Vestlandet

Her stopper kongesagaene midlertid sine beretninger om Eiriks virke i Norge. Men *Egilssagaen* har en rekke detaljer om Eiriks styre på Vestlandet. Her satt

han som egenmektig konge, med en slagkraftig hird som skulle verge landsdelens fred. Samtidig var han den øverste i tingsystemet og hadde et slags forsete for Gulatinget, landsdelens øverste juridiske og religiøse organ. Han skulle se til at de årlige tingforhandlingene gikk for seg i samsvar med sed og skikk og at den hedenske religionsutøvelsen ble respektert. Tingplassen var hellig og tingfreden måtte ikke krenkes på noen måter. På tinget stilte alle våpenløse og fysiske konfrontasjoner var strengt forbudt. Her skulle tingmennene fritt få si sin mening og føre sine saker slik loven ga dem rett til – uten innslag av fysiske trusler. Hvis ikke kongen sørget for at disse grunnleggende reglene ble overholdt, tapte han i anseelse og legitimitet. Naturligvis kunne kongens makt være skremmende for den menige tingmann. Men selvstendige representanter kunne med veltalenhet og rettsreferanser vinne frem for sakene sine.

Kort tid etter kong Haralds død eller like før, mens gamlekongen ikke lenger var før til å lede tinget, fikk Eirik en innfløkt sak som satte hans sunne skjønn og lovrespekt på prøve. Dette var ca. år 932. Saken dreide seg om en klassisk konflikttype: arverettigheter. En islending i andre generasjon, Egil Skallagrimsson kom for å kreve arven etter sin avdøde svigerfar som var norsk. Egil var nevøen til Torolv Kveldulvsson som kong Harald hatet. Han var bror til Torolv Skallagrimsson som den unge kong Eirik beundret og hadde hatt i sin livvakt og på krigsferder.

Egil rangeres den dag i dag som en av de fremste poetene i verdenslitteraturen – og som en av de mest rå drapsmennene i krigshistorien. Han var en kjempekar fysisk og hadde et kreativt sinn som løste ham ut av farer som de fysiske kjempekraftene hans kunne ikke frelse ham fra. Han er en av de mest spennende og mest sammensatte personlighetene i skandinavisk vikingtid. Nøkkelen til Egils krigerhell lå i utdannelsen som berserk, et begrep som i dag med urette har blitt av karikert som komisk. Men på tidlig 900-tall var dette den høyeste form for kampkunst som eksisterte i Norge, med hundreårige røtter – trolig ikke så ulik asiatiske kampkunster vi kjenner i dag. Farfaren Kveldulv hadde vært en førsteklasses berserk og derfor hadde den

unge Egil trolig lært mye i hjemmemiljøet. Familiegården på Borg på Island var omgitt av 12 gårder i forsvarsformasjon med grunntallet fra en kongshird.

I seg selv er dette et uttrykk for at militær tenkning lå latent i slekten hans. Samtidig representerte Egil stormannstypene som ikke aksepterte Harald Hårfagres maktovertakelse fra ca. 872: De var frie menn som ikke hadde andre autoriteter enn dem de frivillig ga seg inn under. De godtok ikke å være andres undersått. De stolte på egne krefter og sa hva de mente når det passet dem. I det nye Norge under Harald og Eirik førte slike fryktløse holdninger til konflikt på liv og død.

Hvordan ville kong Eirik takle denne saken, fremlagt av en slik fremstående personlighet? Her sto kong Eirik overfor en uvanlig utfordring.

Gulatinget – prøvesteinen på kong Eiriks styringsevne

Rettstanken sto høyt i det norrøne samfunnet og hadde sin forankring på tinget der alle frie menn kunne møte og melde sine saker. Tinget var en urgammel germansk institusjon som utviklet seg til å bli et avansert politisk system i Norge, fra hus-ting, allmannating, bygdeting, våpenting m.m. Til og med til sjøs kunne en av mannskapet kreve ting "ved masten" for å løse beklemmende saker. Selv kvinner og enker kunne til tider ta del i tingforhandlingene.

Dette var et problemløsystem som skilte Norge positivt ut i Europa. En viktig faktor for en allmenn lovrespekt var at Gulatinget hadde en såkalt universell lov. Det innebar at loven omfattet alle frie borgere og ikke var stykket opp med hensyn til ulike samfunnsgrupper, som ofte ellers i Europa. Det kom til å prege norsk mentalitet og la grunnlaget for dialog fremfor konflikt. Her lå en av kimene til den fremtidige, demokratiske rettsstaten i Norge.

Gulatingets store betydning fremkommer ved at islendingene på Eiriks tid sendte en representant for å bruke det som modell for det som skulle bli det islandske Alltinget. Isle of Man brukte også Gulatinget som sitt forbilde. Fremdeles den dag i dag kommer det tradisjonsrike tinget på Isle of Man sammen og avholder sine årlige forhandlinger.

Den konkrete saken

Egil hadde krevd hustruens farsarv direkte overfor svogeren som han mente urettmessig hadde beslaglagt hennes del av arven. Svogeren, Berg-Onund, var en av kong Eiriks nære menn, og avviste Egil bryskt da han først reiste saken personlig overfor ham på hans hjemsted på Askøy utenfor Bergen. Den mektige Berg-Onund truet sågar Egil. Men Egil hevdet lovens prinsipp om at siden saken ikke kunne løses direkte mellom de to partene, skulle den stevnes inn for Gulatinget. Egil kunne ikke få seg til å tro at kongen ville respektere loven når saken kom opp i en så høy rettsinstans som Gulatinget. Først skulle han og Berg-Onund hver for seg prosedere saken og deretter skulle 36 profesjonelle dommere ut fra sin uavhengige kompetanse ta sin avgjørelse. Hele prosedyren var basert på muntlig saksfremstilling med referanser til vitner.

Egils frender i Fjordane advarte ham likevel om at han hadde en håpløs sak, da Berg-Onund sto så nær kong Eirik. I tillegg pekte de på at Egil med sin familiebakgrunn fra de dramatiske konfliktene tilbake til kong Harald, realpolitisk sto svakt. Egil ba da sin nære venn, Arinbjørn, sonde saken hos kongen. De to var nært forbundet grunnet fedrenes nære vennskap. Arinbjørn var i tillegg sønn av Tore Roaldsson herse og kongens fosterbror. Han sto i litt av en krysspressituasjon. Men kongen vendte det døve øre til Arinbjørn, til tross for det nære forholdet mellom de to – som Tormod Torfæus beskriver slik: “Det var et bånd uslitelig som diamant mellom dem, slik at han ikke kunne tenke seg å være uten ham.”

Mye må ha stått på spill for Eirik siden han ikke føyet seg for vennens henvendelse.: Arinbjørn advarte Egil mot at kongen lot seg drive av sympati med sin frende Berg-Onund og gammel avsky mot Egil på grunn av hans familiebakgrunn. Det så dårlig ut for Egils rimelige rettskrav før sammenkomsten på Gulatinget.

De hellige tingforhandlingene

Så ble tinget samlet. Det foregikk på en åpen plass i Gulen, den gang en del av Hordaland fylke (Sogn fra 1773). Tingplassen var hellig. Der var retten satt. Rundt tingvollen var det stukket haslestenger i jorden, med snorer som inngjerding, kalt *veband* – hellige bånd til beskyttelse av tingplassen. Innenfor gjerdet satt dommerne, tolv fra Firdafylket, 12 fra Sygnafylket og 12 fra Hordafylket. På tinget var alle våpenløse. Ingen skulle være presset av våpen.

Omsider ble Egils sak reist og vitner ført fra begge parter. Ord sto mot ord og atmosfæren på tinget ble bisk. Det var tydelig at kongens personlige sympati lå som en klam hånd over møtet – med støtte til sin mann, Berg-Onund. Derfor krevde Arinbjørn i et innlegg en vitnebekreftet ed fra dommerne på en del av saksfremstillingen hans. Dommerne ble engstelige og ville godta det dersom kongen godkjente fremgangsmåten. Kong Eirik kom i villrede og sa han verken ville godkjenne eller avvise den. Dette innebar en ansvarsfraskrivelse som en konge aldri burde åpenbare i et offentlig forum.

Da gled forhandlingene ut av sporet. Dronning Gunnhild tok kjapt ordet og refset kongen for ikke å sette Egil til veggs. Hun skjønnte at saken begynte å gå i Egils favør, og ropte på Alv Askmann, broren. Hun ba ham og krigerne hans avbryte tinget. De så gjorde – rev ned den hellige tinginngjerdingen og jaget bort dommerne. Kongen forholdt seg passiv og hadde dermed avslørt enda en svakhet som svekket hans omdømme kraftig. Egil benyttet anledningen til å rope ut et kvad om at han var blitt bedratt på tinget. Det var en ramsalt kritikk av kongemaktens svikt. Kong Eirik var rasende på Egil som han mente hadde brakt ham i vanry. Men kongen turde ikke å begå flere helligbrudd ved å gripe

til våpen på tingstedet, da alle andre var våpenløse. Straks etterpå holdt han et hus-ting for folkene sine og sa at de nå skulle forfølge og drepe Egil. Kongen tok opp forfølgelsen, drepte noen av Egils menn – men Egil slapp unna.

Hendelsene på og omkring Gulatinget i ca. 932 hadde skapt et gjensidig hat mellom Eirik og Egil. De hadde også avslørt kongens lettfeldige omgang med tinget som en både rettslig og religiøs helligdom og avslørt en form for korrupsjon omkring hoffet hans. I tillegg hadde enkeltpersonen Egil gjennom sin personlige rakhet spilt kongen ut på en sidelinje og gjort ham og hans autoritet til latter. Kongen med sitt mektige følge hadde ikke en gang greid å fakke ham.

Man kan forestille seg at årets store begivenhet i Norge den gangen var hendelsene på Gulatinget. Nyheten om kong Eiriks nidingsdåd på tinget har fløyet over landet med stor fart. Spesielt kongemakten måtte ikke krenke grunnleggende verdier. Før han forlot Norge, skaffet Egil seg derfor et avhogd hestehode og festet det på en stang, en nidstang. Dette var en gammel skikk i Norge. Stangen ble vendt innover mot fastlandet på øya Herdla – for å påkalle landets usynlige beskyttere, landvettene. Vettene og alvene var så sentrale guddomskrefter at vikingskip ifølge Gulatingsloven ikke hadde lov å ha drakehode “med ginande gap eller gapande tryne” i baugen når de vendte hjem. Det kunne krenke og provosere landvettene som var en garanti for landets trygghet. Så omfattende preget den gamle religionen landet. Egil påkalte selveste “landalven” og laget et kvad som innebar at vettene ikke kunne finne fred før de hadde drevet “kong Eirik og dronning Gunnhild ut av landet”.

Episoden kan stå som et klart uttrykk for at kong Eiriks autoritet hadde fått en alvorlig knekk. Han hadde knapt noen gang vært populær, men ved å vise seg uten respekt for lovene og tingets religiøse ukrenkelighet, sørget han selv for at det gikk raskt nedover med makten hans. Kong Eirik var nå i en alder av 35 år – i sin beste alder for å ta over ansvaret etter faren. Men han manglet den

politiske autoritet som faren hadde, ja, han sto milevis fra den. Denne kjensgjerningen innebar at Eiriks regime var på vei mot sin endelikt.

Håkon Adalsteinsfostre utfordrer Eiriks makt

Knappt noen skulle trodd at kong Eirik skulle bli utfordret av sin 15 år yngre bror, Håkon Adalsteinsfostre, sønn av Tora Mosterstong av den adelige hordakåreætten. Da han var i en alder av ca. 8 år, hadde faren sendt ham til fostring hos kong Adalstein som regjerte England fra 924 til 939. Enten ved hjelp av ekteskap eller fostring bygde man den tids allianser. Adalstein var en av Europas mektigste konger og var i ferd med å legge hele England under seg. Ambisjonene var store og han ønsket også Skottland på sine hender. Men han hadde flere utfordringer å stri med.

I øst bygde Danmark seg opp under ledelse av kong Gorm. Han ønsket å forsyne seg av England for å styrke sitt danske velde. I nord truet skottene ham og i vest ved Irskesjøen var norskættede småkonger på hogget for å sikre seg York i Nord-England. De norskættede vikingene var formidable krigere og ikke enkle å hankses med. Adalstein forsto at dersom han fikk en avtale med kong Harald, ville han være trygg mot angrep fra Norge. Han ville også ha en alliert til å slå tilbake danske angrep. Så lenge Haralds ætt satt på tronen i Norge var han noenlunde sikker på sin egen makt. Og Harald og hans dynasti hadde trygghet for unnsetning fra Adalstein, om noe skulle true riket. Unge Håkon var pantet for avtalen med kong Harald.

Adalstein så at Norge hadde et ustabilt styre etter kong Haralds død. Her forelå en anledning for inngrep fra hans side: Det norske rikets sikkerhet var truet – dét truet også Adalsteins interesser. Han forsto at Eirik ikke hadde samme autoritet og politiske kraft som Harald, og han registrerte at han var upopulær blant bønder og stormenn. Norges mektige stormenn med samfunnsansvar var begynt å drøfte hvordan de skulle forholde seg til en videre fremtid under kong Eiriks maktpregede styre. De mest utsatte var

trønderne som Eirik higer etter å underlegge, ikke minst på grunn av velstanden og skattemulighetene der.

I kjølvannet på drapet av Haraldssønnene i Trøndelag hadde Ladejarlætten steget til maktens tinder igjen. Sigurd Ladejarl var nå den mektigste i regionen og strittet imot å bli underlagt kong Eirik. Trønderhøvdingene har kjent til kong Haralds avtale med Adalstein via unge Håkon, som nå var drøyt 15 år. Håkon var tross alt Sigurds søskenbarn. Gjennom sine handelsforbindelser i England har trønderne hatt adgang til å komme i samtaler med kong Adalstein og hans rådgivere. Her kunne de drøfte en fremtidig rolle for prins Håkon i Norge. Rundt det engelske hoffet og i samråd med den mektige engelske kirken har det samtidig pågått egne drøftinger omkring Norges skjebne – som var viktig for England. Engelskmennene så at Norge var på randen av en ødeleggende borgerkrig på grunn av Eiriks voldspregede styre. Ved indre sammenbrudd kunne landet bli lagt åpent for dansk invasjon. Dermed ville Adalsteins styre være truet, og hele maktbalansen i Nordvest-Europa ville komme i fare. Utvilsomt har man både i norske og engelske kretser diskutert hva det unge kongsemnet Håkon kunne brukes til i denne sammenhengen. For den engelske kirken ville kong Håkon som tronarving bety et gunstig utgangspunkt for kristen misjonering i Norge. Utbredelse av kristendommen ville igjen trygge kong Adalsteins sikkerhetspolitikk for England. Unge Håkon ville uansett kunne bli en garanti for Adalsteins sikkerhetspolitikk utad. Adalstein kunne altså også betraktes som en mulig samtalepartner for fred og ro i Norge spesielt sett fra trøndske stormenns side.

Så melder sagaene at Håkon var på vei til Norge med et følge på flere vikingskip ca. 935 ca. to år etter farens død. Han var staselig utrustet, heter det i sagaen. Det betyr at han hadde med seg pålitelige krigere og rikelig med økonomiske ressurser til den maktkampen han ville bli en del av. Det at det har tatt så "lang" tid som to år er ikke overraskende. Beslutningen har vært grundig behandlet på norsk og engelsk side. Etterretninger har vært samlet for å forberede hans reise. Og Håkon selv måtte være fortrolig med sine

kommende oppgaver, sin unge alder spesielt tatt i betraktning. Det var uten tvil et risikoprojekt, men skikkelig planlagt.

Et fælt styggevær ble kastet over Håkon og flåten hans. Han kom seg likevel over Nordsjøen til Trøndelag. Her tok han inn hos Sigurd Ladejarl – som nå var den ledende i dette Norges rike jordbruksområde, Norges hode, som Snorre Sturlason senere kalte det. Sigurd som var en mektig høvding og slurev, forsto at tiden var inne til handling før Eirik hadde knekt alle motstanderne sine.

Det at det tok ca. to år etter farens død før Håkon kom til Norge, antyder forhandlinger mellom kong Adalstein og Sigurd. Man har ventet på det såkalte riktige tidspunktet, dvs. at kong Eiriks regime viste tydelige svakhetstegn. Man har sikkert også diskutert hans skjebne: Skulle han henrettes eller lokkes fra makten på en minst smertefull måte – for å hindre enda mer usikkerhet i nord.

Håkon tok ikke straks kongenavn, noe oppsiktsvekkende i seg selv. Men han omgikk trønderelitene, “ble venn med alle, gjorde ære på rådgivere, mintes gamle menn og deres vise råd, delte ut gaver til menigmann og ungdommer” – som *Fagerskinna* skriver. Han viste de gode egenskapene sine og fikk et godt ord på seg vide om. Her ser man gjenskinnet av politisk taktikk i et maktspill som foregikk. Han skulle berede grunnen for å ta makten fra kong Eirik på minst mulig blodig måte. Da måtte han først sikre seg en vennlig maktbase i Trøndelag. Det nyttet ikke å satse på Vestlandet – som var under kontroll av kong Eirik.

Da våren kom, ble han presentert på Frostatinget av Sigurd Ladejarl. Ladejarlen holdt en bemerkelsesverdig tale der han åpenbarte at han i prinsippet mente at Eirik var landets lovlige konge. Men samtidig påsto han at Eirik hadde brutt så mange av lovene i landet at han hadde forspilt legitimiteten sin. Han pekte spesielt på brodermordene som han holdt Eirik ansvarlig for. Han kritiserte Harald for å ha latt Eirik drikke brødrenes blod

ustraffet og ga til syne en antidansk tendens: Det hadde vært en stor synd å skille seg fra alle de norske konene som om de bare var tjenestejenter. Gunnhild kongsmor ble gjort til syndebukk for Eiriks forbrytelser. Etter å ha holdt en lang og aggressiv tale avsluttet han med å peke på den unge Håkon som en respektabel arvtaker etter Eirik: "Han er høyt verdsatt av Englands konge og har hans støtte." Håkon ville være en garanti mot et fortsatt vanstyre fra Eirik og ble anbefalt som legitim erstatter av veldet hans. Men i Norge var det ikke slik at man bare kunne utpeke en konge. Han skulle velges av tinget ved såkalt "konungstekja".

Hemmelig avtale?

Men dermed var ikke saken avgjort. Hva ville Eirik gjøre? Man burde ha forventet at en slik dyktig militær leder og erfaren konge hadde lagt seg etter Håkon med alle midler. Nei, sagaene forteller at han ut på sommeren tilsynelatende frivillig forlot landet med halen mellom beina. *Fagerskinna* skriver megetsigende at Eirik etter kloke menns råd reiste fra landet og søkte til kong Adalstein etter vennskapsord han hadde sendt med Håkon. Eirik skulle være velkommen hos ham heller enn å legge bror sin for hat eller slåss mot ham.

Sagaen går ikke inn på hvordan disse ordene ble formidlet. Uansett er sagaens gjengivelse bare et ekko av det som i sin tid var kjent kun for et fåtall fortrolige og høytstående personer. Her har vært ført diskusjoner hvis innhold er gått i graven med dem som deltok. Men sagaen tyder på at det hadde vært et hemmelig diplomati fra Adalsteins side overfor Eirik. Noe av det har festet seg i den muntlige tradisjonen – nok til at vi kan forstå hva som i hovedsak har skjedd: Adalstein må ha beregnet at å sende Håkon til Norge ville øke den uroen som eksisterte i landet på forhånd. Det ville hans interesser neppe tjene på.

Fra gammelt av, siden avtalen med kong Harald, har Adalstein hatt gode forbindelser til det norske kongehuset, i prinsippet også til kong Eirik. Derfor

har han trolig gitt kong Eirik et tilbud han ikke kunne si nei takk til. Gjennom sitt etterretningsvesen og sine egne kongelige forbindelser i England har Eirik trolig vært oppmerksom på at noe var i gjære mot ham fra Adalsteins side. Eirik må også ha stilt seg sine spørsmål om hvilken rolle halvbroren hans ville få i fullvoksen alder, den unge Håkon. Svaret har han fått i samtaler med Adalsteins sendemenn. Eirik fikk en så ærefull retrett som mulig uten sverdslag. Men han måtte bite i det som kanskje var et surt eple for ham. Han måtte la seg døpe og gå over til kristendommen for seg og sin slekt.

Tilbudet gikk ut på at Eirik skulle få kongemakt i Northumberland og York som Adalstein nylig hadde skaffet seg. Northumberland strakte seg fra Nordsjøen sør for Skottland og nord for elven Humber – og helt til Vest-England med utsikt til den norskdominerte øya Man. I sør gikk grensen nord for nåværende Liverpool, med kort avstand fra stedet der Eiriks venn Torolv Skallagrimsson hadde falt i det store slaget ved Wirral i 937 (Brunanburh). Dette var et av de største slagene for å samle England til ett rike under kong Adalstein. Et hovedmål var å slå ut de norske vikinghøvdingene som ville angripe England med base i Irland. I slaget skal hundrevis av nordmenn ha deltatt på engelsk side – i norsk klesdrakt og med norske våpen, ifølge den islandske historikeren Tormod Torfæus på 1700-tallet. En av dem var Egil.

Det høres kanskje underlig ut i vår tid, men Northumberland og nærliggende områder hadde på den tid mange norske bosettere – i tillegg til omstreifende vikinger som ble dratt med. I dette området fantes flere norske tingsteder for politiske, juridiske og økonomiske forhandlinger. Norsk språk og rettstanke var utbredt – noe mange engelskmenn i området den dag i dag er meget stolte av. Fra dette store området som Northumberland utgjorde, 1/6 av nåværende England, skulle Eirik innkreve Adalsteins skatter og yte ham militær støtte som hans underkonge, når Adalstein krevde det.

Det året Adalstein sendte Håkon til Norge sto lederembetet over York ledig. York var vanskelig å styre, da området lenge hadde vist egenrådighet og vilje til å styre seg selv. Med kong Eirik på toppen ville Adalstein ha en leder som

var avhengig av hans støtte og som ville oppnå en høy legitimitet i området – på grunn av tilknytningen til de skandinaviske innbyggerne. Her var også mange daner. Tross alt var Eirik den mektige kong Haralds favorittsønn. Han var kjent for sin dyktighet som krigerleder og kunne holde mulige brushoder i age med myndig hånd. Eirik tok imot tilbudet og overlot makten til Håkon. Deretter ble Håkon valgt til konge på tinget, og det skjedde med stor tilslutning og begeistring ifølge sagaene.

Egil Skallagrimsson dukker opp igjen

I York residerte Eirik som en konge – i restene av det gamle keiserpalasset etter den romerske keiser Severus Septimus som døde der i 211. Her har han sikkert funnet tradisjoner og eventuelt skriftlig materiale som har gitt ham innsikt i romernes styre av York. I *Egilssagaen* har vi et fascinerende dokument om hans regjering her ca. 939:

En gang etter slaget ved Brunanburh var Egil var på seilas til Adalstein. Han kom ut i en storm og forliste i nattemørket. Da det lysnet av dag, forsto han at han var i kong Eiriks maktområde ved York og hadde små sjanser til unngå å falle i fiendens hender. Som berserk så han det som æreløst å rømme unna. Men først undersøkte han hvilke muligheter han hadde. Han fikk greie på at frenden hans fra ungdommen, Arinbjørn herse, fremdeles var ved Eiriks hoff. Følgelig oppsøkte Egil Eiriks borg og slott og fikk Arinbjørn i tale. Han lovte å gå i forbønn for ham hos kongen, om Egil vilkårsløst ville overgi seg. Den ubeseirede og stolte Egil lot seg overtale til å legge hodet sitt i Eiriks fang – som tegn på underkastelse.

Det ble stor oppstandelse da den forhatte Egil dukket opp. Arinbjørn ba innstendig om forlik som var en ærefull norrøn rettstradisjon. Kongen visste knapt om han skulle tro sine egne øyne, og må straks ha mistet munn og mæle. Egil trådte frem til høysetebordet hans, la seg på kne, tok kongen om foten og fremsa et kort, men ærbødig kvad for ham. Eirik ga ham ikke noe særlig håp

og sa at hos ham kunne han ikke vente forlik, men døden. Egil burde på forhånd visst at han ikke kunne vente noe forlik, sa kongen.

Dronningen minte kongen om all skade Egil hadde påført ham, endatil drap på en av hans sønner. I tillegg hadde Egil drept frender og heist nidstang mot ham og fremsagt spottevers. Drapene var ille nok, men den hån Egil hadde vist Eirik i det offentlige rommet hadde kostet ham stort tap av ære. Og ære var svært viktig i det norrøne samfunnet. Dronning Gunnhild ville ha Egil drept straks, men kongen avviste henne – for en gangs skyld.

Kong Eirik viste en omtanke for den fryktede krigeren, men høyt respekterte skalden – en nøling som man ikke kunne forvente. Han tilbød Egil å lage et lovkvad til sin ære. Han fikk én natt på seg. Hvis han godtok det, skulle Egil få beholde livet, men måtte aldri mer vise seg for hans øyne.

Egil aksepterte, og Gunnhild ble rasende på ektemannen. Og, ifølge sagaen, hadde hun kun én utvei igjen: trolldom. Hun gjorde seg om til en hamløype, dvs. til en svale som prøvde å forstyrre Egil mens han utformet sitt kvad om natten. Egil forsto ikke straks at det var Gunnhilds trolldom som prøvde å ødelegge for ham. Men hans gode venn Arinbjørn gjennomskuet trolldomsforsøket. Han skremte bort svalen og vokter gluggen der den hadde sittet. Dermed kunne Egil fullføre det tjue vers lange diktet sitt, “Hovudlausn”, dvs. diktet som reddet hodet hans.

Trolig var denne rausheten fra kong Eirik en del av den kulturelle arven han hadde fra faren: Harald hadde satt skaldene som de fremste ved høysetet sitt utenom de kongelige. Det ville være forbundet med skam uten videre å drepe en personlighet som Egil – i tillegg en nær venn av Eiriks oppdragsgiver, kong Adalstein. Egil fridde seg fra oppdraget med hell, og slapp unna. Kong Eirik sto ved sitt ord.

Kong Eirik fordrives fra York

Det gikk ikke lenge før Eirik havnet i nye vanskeligheter etter kong Adalsteins død i 939. Her står vi overfor en kaotisk periode i Eiriks liv. Dokumentasjonen er meget tynn og ikke klar. Da kong Adalstein døde, tok broren Edmund (939–46) over Northumberland og uro brøt ut. Han skal ikke ha vært videre glad for å ha den typiske vikingkongen Eirik nær makten. Det ser ut til at Eirik etter kort tid ble fordrevet fra York og måtte fortsette sine tidlige vikingtokter for å livberge seg som kongelig. Han skal i denne tiden ha hatt Orknøyene som base, der datteren hans var gift. Eirik slo til og herjet med hell der han kom til. Vi har ikke sikre opplysninger om hvilke områder som ble offer for hans krigerske aktiviteter. Torfæus beretter at han oppsøkte Suderøyene (Hebridene) og fikk med seg store styrker fra den norskættede befolkningen der. Så plyndret han i Irland, Wales og Cornwall. Han skapte seg utvilsomt et ry som en nesten uovervinnelig kriger.

Men lederne i York var ikke tilfreds med de nye herskerne sine. De ble fratatt sin tidligere uavhengighet og skulle mer og mer presses inn under den engelske kongemakten. De hadde en langvarig konflikt for å markere at de ikke ville styres fra sør i det engelske riket. Enda en gang hyret de Eirik som et tjenlig verktøy i 947 – under etterfølgeren til Edmund, kong Edred (946–55). Denne gangen ble regimet hans anført i engelske krøniker fra perioden. Eirik preget også mynter med navnet sitt på. Men atter en gang ble han jaget ut av York, denne gangen av Edred. Edred iverksatte et blodig felttog, herjet og brente og krevde store erstatninger fra lokalbefolkningen.

York var på nytt preget av turbulens og de ledende kretsene la på nytt grunnlaget for å invitere Eirik tilbake. Han ble så innsatt i York for tredje gang i 952 og styrte så i byen til 954. Men det politiske livet rundt York var som en heksegryte av motstridende interesser. Trolig maktet ikke Eirik å skaffe seg de nødvendige allierte for å holde seg ved makten. Det hadde kanskje noe med svake politiske evner å gjøre. I allfall kom det til en sterk militær konfrontasjon der han falt i et blodig slag på Stainmore i en alder av ca. 54 år. Det var ikke uvanlig at vikingledere holdt seg i kampform helt til 60-

årsalderen, som Erling Skjalgsson og Einar Tambarskjelve senere. Deres makt var betinget av at de selv kunne beskytte sine liv og sin makt.

Eirik var den siste kongen i York. Deretter ble det mektige handelssetet styrt kun av jarler. Byens uavhengige posisjon ble svekket for godt, selv om selvstendighetsånden levde videre i lange tider. Eirik fikk et verdig ettermæle i sin samtid. Han etterlot seg ni barn, Gamle, som var eldst, Guttorm. Harald, Ragnfrød, Ragnhild, Erling, Gudrød og Sigurd Sleva. De skulle også sette spor etter seg i Norges historie. Som *Heimskringla* skriver: "Alle Eiriks barn var vakre og lovte godt".

[kart Torfæus bd. 3 s. 210]

Til tross for at Eirik ble døpt til kristendommen fikk dronning Gunhild diktet et storslått hedensk kvad til ham, da han forlot denne verden, Eiriksmål: Odin sto i Valhall og ventet ham. Hallen var reingjort. Odins beste krigere, einherjene, var beordret til å reise seg og ta vel imot Eirik. Ølkarene var reinvasket og klare til å fylles opp. Her var det stelt til et ærefullt gilde og skulle skåles! Valkyrjene, Odins kvinnelige hjelpere hadde fått beskjed om å bære inn vin. De hadde til oppgave å hedersmerke de falne på slagmarkene som skulle få komme til Valhall. De var skjoldmøyer som kriget på linje med menn. Det var ingen tvil i Valhall om at med kong Eirik trådte en av verdens fremste stridskjemper inn i gildehallen. Derfor skulle Eirik ha en hederskront mottakelse. Det passet seg for en krigerkonge som Eirik – han var en dem som dyrket krigsguden Odin.

Eirik levde i en overgangstid mellom hedendom og kristendom. Derfor kunne Gunnhild ære ham på denne måten. Som Torfæus registrerte på slutten av 1600-tallet:

Denne begravelsen vitner tydelig om hvor dypt rotfestet hedensk overtro satt i menneskenes forestillinger på den tid, hvor vanskelig den lot seg rykke opp. Skjønt folk lot seg døpe etter kristen sedvane, synes de å ha tillatt det snarere av et påtrengende behov for å ferdes blant kristne enn av sjelens alvorlige trang eller tilbøyelighet til den

guddommelige tro. De ville sikkert ha blitt værende i det tidligere mørke i eget kongedømme, om ikke nøden hadde drevet dem. [...] De lot seg åpenbart døpe ene og alene for å kunne handle med de kristne, noe som ellers ikke ville ha vært tillatt dem. Men de gav opp lite eller visseilig lite av sine hedenske skikker...

Konklusjoner om Eirik og Gunnhild

Eirik Blodøks fremstår som den mest gåtefulle og minst sympatiske av kongene våre. Han er lite omtalt i historien, trolig fordi han knapt ruver i skyggen av faren, Harald Hårfagre. Styret hans i Norge har heller ikke fått noe heroisk over seg som hos de fleste andre kongene: Han fortsatte kun farens maktinspirerte måte å regjere på. Innenriks hører vi mest om kampen hans for å sikre seg en videreføring av farens regjeringsform – med ham selv som Norges første formelle enekonge.

Under overflaten ulmet det hos misfornøyde stormenn og bønder som var fratatt selvstyrrettsrettighetene sine – odelen. Kong Eirik forsømte tydeligvis å trygge og å bygge ut sin egen maktbase til fordel for en ideologipreget visjon om et riksomfattende enekongedømme. Det var en forståelig politikk fra hans side, men ikke realistisk i region-Norge på den tiden. Faren, kong Harald, hadde fra han var i femtiårsalderen gjennom tretti år undergravd sin egen målsetting. Det hadde ikke sønnen, Eirik, talent eller muligheter til å bøte på.

Regimet hans endte æreløst med at han tilsynelatende stakk halen mellom beina og forlot tronen uten kamp. Han forble en taper i Norge. Derfor har sagaskriverne ikke anstrengt seg for å berette om bragdene de har kjent til om hans åtte år i viking, slik de har gjort både med Olav Tryggvason og Olav Haraldsson. For nordmennene som på 1200-tallet ville bygge opp en stråleglans omkring det nye europeiske kongeriket, Noregsveldet, var biografien hans lite minneverdig. Historien hans kunne best fungere som en dyster kulisse til den kristne halvbroren hans, Håkon den gode.

[kart Torfæus bd. 3 s. 93]

Vi vet lite om rådgiverne hans og hva de har betydd for regimet hans. Sunnfjordingen Arinbjørn Roaldsson fremstår imidlertid nokså tydelig som en meget dyktig og smidig politiker. Han var en meget høvisk og velsedet hersesønn og knyttet så sterke blodsbrorbånd til Eirik fra barnsbein av at

Eirik ikke kunne unnvære ham. Av *Egilssagaen* viser han seg som en balanserende faktor som Eirik ofte må rådslå med – uten at han dermed fulgte rådene hans. Når Eirik hadde forhørt seg med Arinbjørn, visste han hva som var anstendig lov og rett, som i saken med Egil Skallagrimsson. Hadde han i større grad fulgt Arinbjørns forslag, ville Eiriks tid som konge trolig ha vart lenger. (Arinbjørn fulgte også trofast kong Harald Gråfell, Eiriks eldste sønn, til han ble hogd ned av Håkon jarl sammen med Arinbjørn, ca. 970.)

Derimot hadde hustruen, Gunnhild, en langt større og negativ betydning for Eirik, ifølge sagaene, nesten som en rival til Arinbjørn. Gunnhild har fått et stort omfang i kong Eiriks historie, også etter hans død – helt til hennes død en gang omkring 970 i en alder av ca. 70 år. I saga etter saga er hun den onde ånd som får skylden for ektemannens miserable fremferd – og fortsetter sine storpolitiske maktintriger etter hans død. I tillegg skal hun ha hatt lært seg trolldomskunsten på Finnmarksvidda i den grad at hun kunne forgifte Eiriks fiender med farlige urter.

Således utgjør denne oppdiktede finnmarkshistorien grunnlaget for å tillegge henne alle ondskapens egenskaper. I middelalderen var det slik at man på kristent hold mente at til lenger nord man kom, til flere djevler og djevleskap fantes det. Selv en fremtredende geistlig som erkebiskop Adam av Bremen påsto dette i sin bok fra ca. 1070. Han skrev at Norge fremdeles var et land som særlig var fullt av “slike uhyrer” som trollmenn, til tross for kristningsverket til Olav Haraldsson på 1000-tallet. Vi kan lett forestille oss at det ikke var bedre i hedendommens tid under Eirik og Gunnhild i første halvdel av 900-tallet. Gunnhild kunne “nemlig” kaste trolldom over en stor poet som Egil Skallagrimsson.

Da mannen var død, viste hun en seksuell appetitt på unge menn som hun forførte i all hemmelighet, selv om hun hadde passert tidspunktet for en kvinnes fruktbarhet. Hvis de unge mennene ikke var lydige, kastet hun trolldom over dem slik at de aldri kunne bli lykkelige. Det mest kjente eksemplet er islendingen Rut fra *Njålssagaen*. Her endte det med skilsmisse,

da hans hustru, Unn, ikke var tilfreds med ham som ektemann. Også et lite bilde av kvinnes rettstilling i det førkristne norrøne samfunnet.

Gunnhild besatt altså en rekke fordervelige egenskaper som "selvsagt" måtte drive mannen i ulykken. Mest sannsynlig er alle de forkastelige egenskapene som Gunnhild er tillagt – er et uttrykk for religionsskiftet etter år 1000 og hvordan det preget de mannlige, kristne sagaskrivers beskrivelse av henne. Hedendommen vek for kristendommen – som hadde et nytt og nedvurderende syn på kvinnene. De skulle fratas sin tidligere relativt selvstendige stilling – der også kvinnelige guddommer hadde stått like sterkt som de mannlige, f.eks. Torgerd Holgabrud. Hun var Håkon jarls fremste avgud, ikke Odin eller Tor. Kort sagt: Gunnhild ble i den grad demonisert at hun også som ble en slags seksuell heks (ifølge kristendommen skulle kvinner vise kjønnslig avholdenhet etter at de var kommet over barnefødsle). At hun stelte med trolldom og magi, var ikke underlig, men forkastelig for middelalderens historikere. De fortsatte å tro på den overnaturlige svartekunstens makt langt inn på 1700-tallet. Vi må ikke glemme at heksebålene flammet i Norge helt til slutten av 1600-tallet.

Det er i dag umulig å rekonstruere den "egentlige" Gunnhild, norgeshistoriens mest demoniserte kvinne. Sannsynligvis har sagaskriverne villet dekke over hennes sterke intelligens og trolig betydningsfulle rolle for en noe intellektuelt svakere ektemann, Eirik Blodøks. I glimt viser sagaene likevel frem Eirik som en reflektert person i møtet med skalden Egil. I den juridiske maktkampen dem i mellom på Gulatinget er det derimot den militære krigeren Eirik som fremstår. Det var nok ikke tilstrekkelig å være en dyktig kriger for å være monark i Norge.

Nasjonsbyggerne i Norge hadde ikke noen glede av Eirik Blodøks på 1800-tallet og kildematerialet er sparsommelig og vanskelig. Dessuten styrte han selvstendig bare i noen få år, trolig mellom 933–935. Følgelig har han ikke fått noen egen biografi: Her er lite å skryte av. Men sagaene fraskrev ham ikke hans mot og dyktighet i militære kamper. Her ligger trolig også styrken hans

som konge: Han var primært den dyktige fagmilitære kongen som hadde lite forstand på statsstyring. Derfor kom han også klart i skyggen av farens høyere styringskompetanse. Naturligvis har det også med personlige egenskaper å gjøre. Han kunne være personlig ubehagelig og oppfarende forteller sagaene. Trolig hadde han mindre evne enn faren til å benytte seg av rådgivere. Det vitner også om at han led av beslutningsvegring når han kom opp i dramatiske og uforutsigelige *politiske* situasjoner, som dem som er beskrevet i forhold til Egil Skallagrimsson. Da viste han ikke tydelige lederegenskaper. Skjebnene til de to krysset klinger – og makten til Eirik måtte vike for intelligensen og kreativiteten hos poeten Egil.

Etterskrift – Hvor ble Eirik gravlagt?

Ingen middelalderkilder forteller hvor krigerkongen Eirik ble begravd. Vi vet omtrent hvor faren, Harald, er gravlagt, og broren Håkon. Ingen spor etter Eiriks kongegrav er dokumentert. Det eneste vi har er en antakelse om at han skal være begravd like ved det senere riksmonumentet nord for Haugesund. Her står et steinkors som påstås å være reist til hans minne. Den mest detaljerte beretningen finnes i form av udatert tradisjon fra Tau i Rogaland.

På 1930-tallet skrev den kjente lokalhistorikeren Holger Barkved at Eiriks lik etter nederlaget ved Stainmore ble ført tilbake til Norge og gravlagt ved det som skal ha vært en av kongsgårdene hans i Rogaland, Lilland. På gården finnes rikholdige gravfunn fra vikingtid og perioden til Eirik. Disse funnene har lokalt blitt oppfattet som støtte til sagnet om at han er gravlagt her. Spesielt har man fremhevet den brutte bautasteinen i lia som tydelig tegn på at her var planlagt en hedensk begravelse for ham.

Det finnes en del slike sagn om vikingtid rundt om i Norge. Mange av dem oppsto i kjølvannet på Peder Claussøn Friis' nyutgave av Snorre Sturlasons kongesagaer i 1736. Dette verket ble studert av velhavende bønder rundt om i landet. Ofte fant de nabolaget til gårdene sine omtalt i verket og forestilte seg at deres tun var stedet der de spennende sagahistoriene utspant seg. Så langt har ingen fremlagt informasjon om alderen på Tau-sagnet. Ingen fagperson har ennå undersøkt denne hypotesen.

Omstendighetene i generell arkeologisk funnrikdom, den trygge og gunstige plasseringen i forhold til skipsleia rimeliggjør påstanden. Avstanden mellom York og Norge er på det korteste mellom Tau og York. Likeledes Taus sentrale plassering i vikingtidens politiske og økonomiske landskap i Norge. I sagaene er det fremhevet at kong Eirik mest holdt seg på Vestlandet. I seg selv er det bemerkelsesverdig at kun et lokalområde i Norge har tatt den diskrediterte vikinghøvdingen til sitt bryst. Om ikke Eirik ligger begravet her, kan sagnet tyde på en gammel, men i dag udokumenterbar relasjon til området.